

HØRINGSSVAR TIL STÅLSETTUTVALGETS INNSTILLING

Høringssvar fra Soknerådet i Fana sokn.

Mandat for utvalget

Utvalgets mandat formuleres slik: «Utvalget skal foreta en gjennomgang av statens tros- og livssynspolitikk og fremme forslag til endringer som kan bidra til å skape en mer helhetlig politikk på området.»

«Videre skal utvalget legge til grunn at staten fortsatt skal føre en aktivt støttende tros- og livssynspolitikk innenfor rammene av sentrale prinsipper i det norske samfunnet som demokrati, rettsstat og menneskerettighetene. Den individuelle og kollektive tros- og livssynsfriheten er ikke absolutt. Den kan begrenses ved lov dersom det er nødvendig ut fra andre tungtveiende hensyn, særlig andre menneskerettigheter slik som ytringsfriheten og forbudet mot diskriminering ... Det er nødvendig å finne en balansegang som ivaretar både tros- og livssynsfriheten og andre rettigheter og sentrale prinsipper.»

Karakteristisk nok er tittelen på utredningen: «Det livssynsåpne samfunn». Utredningen hviler i stor grad på disse to: «En helhetlig tros- og livssynspolitikk» og «Det livssynsåpen samfunn.» Utredningen bærer preg av en konsekvent og helhetlig gjennomgang, der disse idéene bli anvendt på en rekke områder. Men samtidig er dette også svakheten i utredningen – for i iveren etter å være konsekvent og helhetlig, blir en nyansert og åpen tilnærming blitt borte.

Selv om utvalget i utgangspunktet skulle utrede konsekvensene av kirkeforliket i 2008 og grunnlovsendringene som fulgte, har utvalget gått adskillig lenger og utredet en livssynspolitikk som forutsetter ytterligere endringer av Grunnlovens §§ 16 og 4.

Når utvalgets forståelse av en «helhetlige religionspolitikk» i så stor grad hviler på en endring av Grunnlovens §§ 16 og 4, forskutterer utvalget en endring av paragrafer i Grunnloven som nettopp er endret – og som det kanskje ikke er poliske vilje til å endre ytterligere. Dermed hviler Innstillingen i stor grad på et hypotetisk grunnlag og svekkes.

De åtte prinsipper

Utvalget lister opp åtte bærende prinsipper:

1. Tros- og livssynsfriheten beskyttes for alle.
2. Den enkeltes tros- og livssynspraksis må ikke krenke andres rettigheter og friheter.
3. Ikke-diskriminering: Staten må ikke utsette noen for usaklig eller uforholdsmessig forskjellsbehandling på grunn av deres tros- eller livssynspraksis.
4. Det legges aktivt til rette for alle borgeres tros- og livssynspraksis.
5. Likebehandling: Staten bør tilstrebe at enhver borger får – i prinsipp og i rimelig praksis – samme grad av støtte til sin tros- og livssynsutøvelse.
6. Statens aktive tros- og livssynspolitikk må i sin utforming vurderes opp mot sentrale fellesverdier: demokrati, rettsstat, menneskerettigheter, ikke-diskriminering og likestilling.
7. Organisert tros- og livssynsutøvelse som mottar statlig støtte, må forventes å vise vilje til åpenhet og vise annen tros- og livssynsutøvelse den samme respekt som en selv forventer og nyter godt av.
8. Alle bør akseptere å bli eksponert for andres tros- og livssynspraksis i det offentlige rom.

Disse åtte prinsippene er grunnleggende og har allmenn tilslutning. Men er gjeldende tros- og livssynspolitikk i konflikt med noen av disse prinsippene i dag? Utvalget tar altfor lett på en analyse av gjeldende tros- og livssynspolitikk – slik mandatet er formulert. I analysen burde en i større grad

prøve de åtte prinsippene på dagens tros- og livssynspolitik, og gi eksempler på områder der dagens politikk strider mot disse prinsippene. Endringsforslagene blir i altfor liten grad relatert til hva som er «galt» med nåværende tros- og livssynspolitik. Dermed mister endringsforslagene sin kontekst og mye av sin legitimitet.

Vi kan ikke se at en må endre §§ 16 og 4 i grunnloven for å komme til rette med disse åtte prinsippene. Vi kan heller ikke se at Den norske kirkes rolle som Den norske folkekirke er et hinder for at disse prinsippene blir fulgt. At Den norske kirke «understøttes som saadan af Staten» er også en garanti for at staten både vil understøtte Den norske kirke – og alle andre tros- og livssynssamfunn på lik linje med Den norske kirke. At Den norske kirke nevnes særskilt er både en referanse til vår historiske kontekst og et uttrykk for at Den norske kirke i kraft av sin stilling av å være en folkekirke kan nevnes særskilt, uten at det er et spesielt privilegium den norske kirke har, men en særstilling den har i kraft av den oppslutning den har og får i folket. Den norske kirke skal selvsagt ikke ha noen monopolstilling – og har det heller ikke.

I kraft av å være til stede i alle kommuner, i så å si alle bygder, med et kirkelig tilbud og fellesskap over alt der det bor mennesker i Norge, er naturligvis Den norske folkekirke i en særstilling. Denne særstillingen vil den fortsatt ha helt uavhengig av en endret helhetlig religionspolitikk. Hvis den viktigste endringen er å bygge ned Den norske folkekirke for at andre tros- og livssyn skal få bedre plass, er det et merkelig prosjekt. I dagens pluralistiske samfunn er det rom for alle.

Livssynsnøytralt og livssynsåpent

Det styrker utredningen at en har beveget seg bort fra begrepet livssynsnøytralt til livssynsåpen. Men hva livssynsåpenhet er for den enkelte borger – og hva det er for staten som sådan er ikke uten videre det samme. Staten kan ikke pålegge den enkelte borger å være livssynsåpen, men staten kan tilstrebe å være det gjennom sin politikk og sin understøttelse av både Den norske kirke og andre tros- og livssynssamfunn.

Men alle tros- og livssynssamfunn er ikke livssynsåpne av natur. Aktive troende – uavhengig av hvilken religion de tilhører – ser på sin egen tro som den rette. Prinsipp 7) må da ikke forstås slik at det gir grunnlag for sensur av de enkelte trossamfunn og deres overbevisning.

Samtidig åpner Prinsipp 8) for at det er lov å eksponere sin tro overfor andre i det offentlige rom – altså drive misjon. Hvordan en skal komme til rette med disse to prinsippene samtidig, er ikke lett å finne ut av. Men en må påse at ingen livssyns- eller trossamfunn blir overprøvd på en slik måte at de blir tvunget til å oppgi vesentlige sider av sin egenart. Da kan en fort komme i konflikt med prinsippet om religionsfrihet. Det vil antagelig være konfliktområder mellom ulike tros- og livssynssamfunn (inkludert andre religioner) som ikke kan harmoniseres bort med en helhetlig religionspolitikk. Unntaket må naturligvis være at en ikke kommer i konflikt med samfunnets lovgivning og sentrale menneskerettigheter.

Likebehandling

I det livssynsåpne samfunn har ingen, verken kirken, kirkesamfunn eller livssynssamfunn krav på spesielle privilegier eller rettigheter. Uavhengig av både størrelse og oppslutning skal alle i utgangspunktet stilles likt. Det er vi enig i.

De norske folkekirke er folkets valg. Over 80 % av det norske folk har valgt denne tilhørigheten selv – og fortsetter å velge den. Den norske folkekirke er det den er i religionsfrihetens navn. Det følger ingen privilegier med å være medlem av Folkekirken, bortsett fra at en får en tilhørighet til en stor og landsdekkende kontekst.

Alle tros- og livssynssamfunn skal støttes på lik linje med «Norges folkekirke», heter det i den nylig reviderte § 16 i Grunnloven. Det betyr at alle skal behandles likt, men alle har ikke og kan heller ikke få de samme mulighetene i praksis. Selv om en bør påse at også minoritetsgrupper får rettmessig støtte og oppmerksomhet, vil en majoritetskirke som Den norske kirke være en kvantitativt

dominerende aktør som trossamfunn. En kan f.eks. ikke kreve at alle livssyns- og trossamfunn skal ha egne alternative forsamlingslokaler og gudshus i hver bygd og by i Norge – fordi Den norske kirke har det. Men at de blir understøttet i henhold til sin oppslutning og antall medlemmer er selvsagt.

Noe av svakheten i utredningen er at Den norske kirkes oppslutning og medlemsmasse i for liten grad tillegges vekt. Alle kan fritt velge sin religiøse/livssynsmessige tilhørighet i dette landet – og de fleste har valgt å tilhøre Den norske kirke. Det er ved sine konkrete valg ved barnedåp, konfirmasjon, vielser og begravelser at det norske folk gir sin stemme til Norges Folkekirke. Å understøttes «på lik linje» er ikke det samme som at alle skal understøttes like mye som «Norges Folkekirke».

Fengsel, sykehus, forsvaret, skoler

Kirken har i dag prester plassert både i norske fengsler, sykehus, på de største sykehjemmene og i forsvaret. Feltprestekorpset er organisert som et prosti under Oslo biskop, sykehusenes prester tilsettes og lønnes av sykehusene, fengselsprestene tilsettes av Bispedømmerådene.

Men er det i strid med det livssynsåpne samfunn og en helhetlig religionspolitikk at disse ordningene beholdes? Hvorfor må både Den norske kirke og alle andre tros- og livssynssamfunn tilby sine tjenester utenfra? Er det utelukkende å forstå som et privilegium og forskjellsbehandling at Folkekirken er aktør på denne måten?

Sykehusprestene representere en spesialkompetanse som er viktig for et helhetlig tilbud til dem som innlegges på sykehus. Sykehusprestene er der fordi de er etterspurt – og de har mer enn nok å gjøre som prester og sjelesørgere. Hvis det var tilstrekkelig mange pasienter med f.eks. et humanetisk livssyn som ville ha et lignende tilbud i henhold til sitt livssyn, ville det være naturlig at de fikk sin «sykehusprest»- men da også med høy kompetanse innen sitt fagfelt. Det må ikke bli slik at siden ingen andre livssyns- eller trossamfunn har en etterspørsel som forsvare egne stillinger ved f.eks. sykehusene, skal heller ikke Den norske kirke ha det! Å bygge ned den norske kirke som aktør, er ikke det samme som likebehandling av tros- og livssynssamfunn.

Men hvorfor skal staten/det offentlige lønne kirkens prester i f.eks. sykehussektoren? Staten har forpliktet seg til å drive en understøttende religionspolitikk – også i sykehus, fengsler og i forsvaret, ikke bare når vi er friske, frie eller i det sivile. Det er bare medlemmer i Den norske kirke som er mange nok til at de får sin egen prest på sykehuset, i fengselet eller i forsvaret, selv om det også i flere av disse stillingene er tilsatt prester som tilhører andre kirkesamfunn. De andre tilbyr sine tjenester utenfra. Det samme gjør Den norske kirkes når det ikke er tilstrekkelig etterspørsel til at en kan ha en egen stilling i institusjonene. Da tilbys menighetene sin prestatjeneste til både sykehus og sykehjem.

«Human-Etisk Forbund og Humanistisk Ungdom ønsker en livssynsnøytral førstelinjetjeneste i omsorgssektoren, fengsel, skole, domstoler, politi osv. og trekker fram skolegudstjenestene som et inngrep i tros- og livssynsfriheten.»

Når det gjelder skolegudstjenester: Alternativet er da å ha en felles «livssynsnøytral» samling for alle elever f.eks. før jul. Men en fellessamling blir ikke nøytral når en bare fjerner kirken som aktør. Ikke er det nøytralt – og enda mindre er det livssynsåpent. Hvis det skal være livssynsåpent, må det være fritt for en humanetisk skoleavslutning i f.eks. kommunens kulturhus (ikke på skolen) for dem som ikke vil være med i kirken. Da har en et likeverdig alternativt tilbud. En lignende løsning bør det være for skoler med muslimsk bakgrunn – at de får tilbud om en samling i moskeen.

En aktiv støttende religionspolitikk skal ut fra gjeldende § 16 i grunnloven se til at alle andre livssyns- og trossamfunn få samme mulighet til å være aktører ut fra sin egenart og sin oppslutning som Den norske folkekirke får. Det oppnår en best ved å utvide støtten til andre tros- og livssynssamfunn, ikke ved å bygge ned støtten til Den norske kirke.

Vigsel

Når utvalget argumenterer for at alle vielser skal være borgerlige, ser vi hvordan den gjennomført livssynsåpne tenkningen resulterer i at alle de som velger kirkelig bryllup, ikke lenger skal få velge kirkelig bryllup. Hvis kirken (og andre tros- og livssynssamfunn) ikke forvalter sin vigselrett på en forsvarlig måte, kan en forstå at vigselretten fratas disse. Men gjør en ikke det etter dagens ordning?

Skal ikke deres stemme høres som ønsker kirkelig vielse? Det vil være både unødvendig tungvint og svekke følelsen av «at nå skjer det», hvis brudeparene først må inngå ekteskap på et offentlig kontor, og ganske sikkert en annen dag enn bryllupsdagen i kirken. De som vil, kan i dag vies borgerlig og få forbønn i kirken etterpå – en handling som er svært lik en vigselshandling. Men veldig få velger dette. Hvorfor skal alle være tvunget til borgerlig vigsel først, når så å si ingen ønsker et slikt skille i dag? Er det et problem for det offentlige at ikke alle vier seg borgerlig? Dette er ikke livssynsåpen tekning. Prinsippet livssynsnøytralt har tatt over. Men det er ikke nøytralt for dem som ønsker en kirkelig vielse at de må vie seg borgerlig!!

Når Skatteetaten har tatt ansvaret for prøving at ekteskapsvilkårene, bør brudeparene fritt kunne velge hva slags ekteskapsinngåelse de vil ha – så lenge vigsleren er godkjent av det offentlige.

Gravplass eller kirkegård

Det er samfunnets ansvar at det er graver til alle som dør i dette landet. Hittil har Den norske kirke/ fellestrådene driftet kirkegårdene. Hvis det er et problem for noe å bli begravet på en kirkegård etter dagens ordning, må en finne ordninger for å ivareta deres behov. Men hvis alle medlemmer av Den norske kirke ønsker å bli begravet på en kirkegård, er det ingen grunn til å avvike kirkelig gravferdsforvaltning. Men en bør kanskje opprette egne kirkegårder for dem som vil ha et livssynsnøytralt gravsted. Og disse bør i så fall driftes av kommunene. Ingen livssynssamfunn eller kirkesamfunn har tilstrekkelig medlemsmasse eller ressurser til egen gravplassdrift, selv om de får støtte pr. medlem tilsvarende Den norske kirke.

Svært mange kirkegårder ligger nær kirkene og bør av den grunn også driftes av kirken. En kan drøfte nærmere om en skal ha både en kirkelig og en ikke-kirkelig gravferdsforvaltning parallelt. I alle fall bør det være tilstrekkelig stort kirkegårdsareal i nærheten av kirker og kapeller til at de som ønsker kirkelig begravelse også kan velge grav på en kirkegård i nærheten av kirken.

Det kan sikkert argumenteres godt for livssynsnøytrale kirkegårder og egne livssynsnøytrale kapeller som har en fleksibilitet som kan tilpasses de enkelte aktørers egenart. Men kan et gravsted være livssynsnøytralt? Hva betyr «vigslet jord»? Kan vi komme dithen at det ikke skal være religiøse symboler på gravminnene?

Forskjell på religion og livssyn

Ikke religiøse livssyn og religion er ikke uten videre sammenlignbare størrelser, slik utvalget definerer. Det er ikke utdypende nok å si at «religion inngår som en type livssyn» - og å snakke om religiøse livssyn og sekulære livssyn. Religion har en fellesskapside som religiøse livssyn ikke har. Det er ikke bare snakk om et samlingssted ved dåp, konfirmasjon, bryllup og begravelser. Det er også tilhøre og å komme sammen i nære fellesskap mer eller mindre regelmessig der en kan praktisere sin tro. En kan kanskje tilfredsstillende ikke religiøse livssyns behov ved å bygge eller innrede livssynsnøytrale rom til viktige livsriter, men for et menighetsfellesskap er ikke dette tilstrekkelig. Det finnes allerede i dag livssynsåpne seremonirom der både livssynssamfunn, kirken og andre religiøse samfunn utfører gravferds-seremonier, særlig ved de store krematoriene i byene. Men slike seremonirom kan ikke ivareta religiøse fellesskaps behov for et samlingssted, en kirke eller en moske. For å ivareta fellesskapsdimensjonen må det finnes arenaer for denne type fellesskap – og livssynsåpne seremonirom vil ikke ivareta dette behovet.

Kirken som majoritetskirke

Det finnes en demokratisk tyngde i den norske kirke som må tillegges mer vekt enn det gjøres i Utredningen. Så lenge 80% av den norske befolkning tilhører Den norske kirke, vil en måtte finne ordninger som ivaretar både kirkens spesielle stilling som folkekirke – og en livssynsåpen og enhetlig religionspolitikk som ivaretar alle livssyn og religioner.

Men å «bygge ned» Den norske kirkes tydelige plass i det offentlige rom er å tilsidesette den demokratiske tyngde kirken har. Hvis ikke kirken får en plass i det offentlige rom ut fra sin oppslutning, hvem kan da slippe til? Det er ikke livssynsåpent å la det offentlige rom være en arena for ikke religiøs, ateistisk livsholdning. Å fjerne Gud fra det offentlige rom, vil i praksis være å la det offentlige rom være arena for «sekulært livssyn» (utredningens uttrykk). Men et «sekulært livssyn» er ikke nøytralt og ivaretar heller ikke livssynsåpenhet og likestilling for livssyn og religion. Også i det offentlige rom må det religiøse mangfoldet komme til uttrykk – og i dette religiøse mangfoldet må det være et rimelig samsvar mellom oppslutning og eksponering.

Avslutning

1. Fana sokneråd kan ikke se at nye endringer av grunnloven er nødvendig for å sikre en helhetlig og livssynsåpen religionspolitikk. Vi mener at vi må videreutvikle en helhetlig og livssynsåpen religionspolitikk innenfor dagens ordninger, og mener det er fullt mulig.
2. Fana sokneråd mener at en ikke uten vider kan sidestille religiøse og sekulære livssyn. Religiøse livssyn er mer enn grunnleggende holdninger og verdier – det er også fellesskap og tilhørighet. Denne grunnleggende forskjellen må også få betydning for hvordan en sammenligner livssyn og religion.
3. Fana sokneråd mener en må skille mellom hva som er Folkekirkens privilegier og hva som er dens særstilling. I kraft av sin oppslutning har Folkekirken særstilling i Norge. Eventuelle fordeler som ikke kan forstås ut fra kirken særstilling, må vurderes som privilegier og opphøre.
4. Fana Sokneråd deler Utvalgets vektlegging av et livssynsåpent samfunn. Men da må også det religiøse og livssynsmessige mangfoldet komme til uttrykk i det offentlige rom. Det er ikke livssynsnøytralt å overlate fellesarenaer til et en ikke religiøs eksponering.
5. Fana Sokneråd kan ikke se at å opprettholde ordning med prester i sykehus, fengsler, på sykehjem og i forsvaret er i strid med en helhetlig og livssynsåpen religionspolitikk. Er det tilstrekkelig behov for prestetjeneste ved disse institusjonene, er det et tilstrekkelig grunnlag for at en kan tilsette egne prester for å ivareta disse behovene. Er behovet mindre, tilbys tjenesten utenfra – fra forsamlinger eller lokalmenigheter.
6. Skolegudstjenester opprettholdes – og andre livssyn og kirkesamfunn oppfordres til å tilby lignende samlinger utenfor skolens område som reelle og likeverdige alternativ for elevene.
7. Fana sokneråd er uenig i at en innfører en obligatorisk borgerlig vielse for alle. Så lenge Skatteetaten har prøvingsmyndigheten, bør dette gi tilstrekkelig sikkerhet for en forsvarlig vigselpraksis uavhengig av hvor selve vielsen foregår. Svært mange brudepar ønsker kirkelig vielse, og ikke bare kirkens forbønn for borgerlig inngått ekteskap. Bare noen få velger denne varianten som også finnes i dag.
8. Fana sokneråd støtter ikke at en overfører gravplassdriften til kommunene. Siden store deler av gravplassarealet ligger tett inntil kirker og kirkebygg, bør driften legges til kirkelige organer. En kirkegård er ikke et nøytralt sted. Også her må en tilstrebe livssynsåpenhet, ikke nøytralitet. At kommunene i tillegg kan opprette alternative gravplasser og drifte disse, vil være en bedre løsning enn at kommunene skal overta all gravplassdrift.